

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Rapor

Etki Aracı Olarak Tarih: Sputnik Türkiye, Sputnik Arapça ve Sputnik İran'da İkinci Dünya Savaşı'na İlişkin Rus Anlatıları

Kraków 2025

Proje hakkında

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Polonya Dışişleri Bakanlığı tarafından "Kamu Diplomasisi 2024-2025 - Avrupa boyutu ve dezenformasyonla mücadele" yarışması kapsamında desteklenmektedir.

Bu yayın yalnızca yazarın görüşlerini ifade eder ve Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi görüşüyle bağdaştırılamaz.

Çeviren: Justyna Oszust

Yayının yazarları

Karolina Wanda Olszowska

Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Başkanı ve Kurucu Ortağı

Türkolog, tarihçi ve beşeri bilimler doktoru. Jagiellon Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kasım 2023'te Jagiellonian University Press tarafından yayımlanan "1945–1952 Yıllarında Türk-Amerikan ve Türk-Sovyet ilişkileri" adlı kitabın yazarıdır.

Justyna Oszust

Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Uzmanı

Jagiellon Üniversitesi Türkoloji Bölümü öğrencisi, Silezya ve Küçük Polonya voyvodalıklarındaki Bölgesel Uluslararası Tartışma Merkezi'nde danışman. YTB-TÖMER Türkoloji Yaz Okulu Projesinin ve Türkçe-Lehçe / Lehçe-Türkçe Edebî Çeviri Atölyesi'nin katılımcısı.

Sonuçlar ve öneriler

Sonuçlar

- Üç analiz edilen dil versiyonunda – Türkçe, Arapça ve Farsça – aynı anlatı eksenini görmektedir. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın tek gerçek galibi, Kızıl Ordu ise Avrupa'nın kurtarıcısı ve ulusların hayırseverleri olarak sunulmaktadır. Bu anlatı, "Sovyet zaferini" kahramanlaştırma ve ahlaki açıdan mutlaklaştırma unsurları içeren kutsallaştırıcı bir nitelik taşıyor. Aynı zamanda, diğer müttefiklerin, özellikle ABD, İngiltere ve Polonya'nın rolleri küçümseyen veya gizleniyor.
- Rusya'nın yayınlarında, saldırganın kurban haline geldiği karakteristik bir rol değişimi tekrarlanmaktadır. SSCB, Batı'nın ihaneti ve "Münih Komplosu" karşısında Ribbentrop-Molotov Paktı'nı imzalamaya zorlanan bir devlet olarak gösterilmektedir. Böylelikle Moskova, savaşın patlak vermesindeki ortak sorumluluğunu üstünden atıyor ve suçun yükünü diğer Avrupa ülkeleri, aralarında Polonya'nın da bulunduğu, üzerine atıyor. Bu tür yeniden yorumlamalar, Stalin'in imparatorluk kararlarının rehabilitasyonuna hizmet ediyor.
- Sputnik'in her dil versiyonunda, alıcıya göre seçici ve farklılaştırılmış bir iletişim yaklaşımı benimsenmiştir. Türkçe versiyonunda, Kızıl Ordu sayesinde Hitler'den "Türkiye'nin kurtarılması"nın vurgulandığı ansiklopedik ve tarihsel-sembolik metinler hakimdir. Arapça versiyonunda ise daha fazla ahlaki esneklik ve Batı karşıtı bir üslup göze çarpmaktadır – Holokost göreceleştirilmekte ve Nazilerin suçları bulanıklaştırılmaktadır. Farsça versiyonunda ise vurgu, 1941 yılında SSCB'nin İran'a müdahalesini meşrulaştırmaya kaydırılmış ve bu müdahale, koruyucu ve uluslararası hukuka uygun bir eylem olarak sunulmuştur.
- Tutarlı bir dizi dezenformasyon tekniği kullanıldı: bağlamın manipülasyonu, gerçeklerin seçilmesi, sahte benzetmelerin oluşturulması, mesajın duygusal hale getirilmesi ve bilimsel otoritelerin orantısız bir şekilde referans gösterilmesi. Yapay zeka tarafından üretilen "SSCB'nin zaferi olmayan bir dünya" gibi alternatif tarih versiyonları, duygusal algıyı güçlendiriyor ve eleştirel düşünme eşiğini düşürüyor.
- Anlatıda, kurtuluş kavramı ile işgal kavramı arasındaki sınır sürekli olarak bulanıklaştırılmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Kızıl Ordu'nun kurbanları değil, yararlandığı ülkeler olarak sunulmaktadır. Savaş sonrası SSCB'nin maddi yardımı, onun varlığını ve hakimiyetini meşrulaştırmak içindir. Aynı zamanda, Rusya ile Batı arasındaki güncel gerilimler, varlıklarını Sovyetler Birliği'ne borçlu oldukları iddia edilen ulusların "nankörlüğünün" kanıtı olarak yorumlanmaktadır.
- Klasik propagandanın yanı sıra, sözde "yumuşak dezenformasyon" da kullanılır – görünüşte tarafsız ve sempatik hikayeler (Wojtek ayısı veya Kızıl Ordu hemşirelerinin hikayesi gibi), bunlar SSCB'ye karşı olumlu bir duygu uyandırır ve algıyı gerçeklerden duygulara kaydırır. Bu strateji, açık siyasi propagandaya karşı güvensiz toplumlarda özellikle etkilidir.
- Tarihsel dezenformasyon, burada çağdaş anlatı savaşının ayrılmaz bir parçasıdır. Rusya, tarihi günümüzden kopuk bir şekilde anlatmıyor – sunulan her tarih, mevcut eylemleri meşrulaştırmaya hizmet ediyor. İkinci Dünya Savaşı, Rusya'nın "Nazizmle mücadele"nin devamı olarak sunduğu Ukrayna'ya yönelik mevcut işgalin referans noktasıdır.

• Sputnik'in bölgesel versiyonları aynı zamanda anlatıların test edildiği laboratuvarlar. Türkçe, Arapça ve Farsça versiyonları, hangi mesajların kültürel ve duygusal olarak daha fazla yankı uyandırdığını gözlemlemeyi sağlıyor. Bu anlatıların Avrupa'ya "küresel Güney'in sesi" olarak geri dönmesi, yani yeniden ithal edilmesi tehlikeli bir durumdur, çünkü bu durum Batı medyasında Rusya'nın argümanlarını güçlendirebilir.

Öneriler

• Bu tür dezenformasyonla mücadelede, Rus mesajı bilgi alanında yerleşmeden önce erken teşhis ve önlem almak çok önemlidir. Kısa, anlaşılır tarih tanıtımları oluşturulmalı ve bunlar, medyada yayılmadan önce mitleri ve hataları da açıklamalıdır. Özellikle yerel dillerde (Türkçe, Arapça ve Farsça) hazırlanmış ve dezenformasyonun ortaya çıktığı alanda yayınlanan içerikler çok önemlidir.

• Etkili bir karşı anlatı, çatışmacı değil, eğitici nitelikte olmalıdır. Yumuşak anlatılara karşı, aynı derecede yumuşak araçlar kullanılmalıdır: gerçek tarih tanıklarının hikâyeleri, belgelenmiş gerçekler, anılar, fotoğraflar ve arşiv belgeleri. Amaç, izleyicileri kınamak değil, yavaş yavaş dengeleri ve gerçekleri yeniden kurmaktır.

• Tartışmalı konularla ilgili temel gerçekleri özetleyen bir dizi sabit "anlatım kartı" hazırlamak faydalı olacaktır: Ribbentrop-Molotov Paktı, 17 Eylül 1939 saldırısı, Katyn katliamı, Ödünç Verme ve Kiralama Yasası, İran müdahalesi ve Batı müttefiklerinin Üçüncü Reich'a karşı kazanılan zaferdeki gerçek katkıları. Her kartta kısa, doğru bir açıklama, kaynak referansı ve görsel materyal bulunmalıdır.

• Türkiye'de, düşmanlık yaratmayan, ancak "kurtuluş"un aynı zamanda bir boyunduruk ve kontrol boyutu da olduğunu gösteren ortak bir tarihsel dilin oluşturulmasına odaklanılmalıdır. Arap dünyasında, Nazi suçlarının merkezi rolünü ve Holokost'un sadece Avrupa'ya değil, tüm dünyayı etkileyen bir suç olduğunu hatırlatmak özellikle önemlidir. İran bağlamında, 1941 müdahalesiyle ilgili gerçekleri yeniden gündeme getirmek ve bunun gerçek ekonomik ve sosyal sonuçlarını göstermek gerekir.

• Medya söylemlerinde dikkat edilmelidir. "Varşova'nın kurtuluşu", "Sovyet yardımı" veya "bölgenin güvenliğinin sağlanması" gibi kavramlar, işgal, baskı, zorla sürgün ve Sovyetleşme gibi kesin bağlamlarla tamamlanmalıdır. Bu, Rus propagandasının dayattığı anlamsal çerçeveye girilmesini önler.

• Tarihî gerçekleri sunmak için yeni formatlara ihtiyaç var – İkinci Dünya Savaşı hakkındaki gerçekleri çekici bir şekilde gösteren kısa videolar, infografikler, podcast'ler ve popüler bilim dizileri. Günümüzün dezenformasyonu görüntü ve duygularla işliyor, bu nedenle yanıt sadece bilimsel metinler değil, aynı zamanda görsel anlatım ve hikâyeler de olmalı.

• Yerel ortaklarla – üniversiteler, yayıncılar, sivil toplum kuruluşları ve bölge tarihçileriyle – işbirliğini geliştirmek önemlidir. Türk, Arap ve İran coğrafyasında en fazla güvenilirliğe sahip olanlar onlardır ve dış müdahale suçlaması riski olmadan yanlış anlatılara etkili bir şekilde düzeltmeler getirebilirler.

- Tarihî verilerin açık veri depolarının oluşturulması, yani belgelerin, fotoğrafların ve haritaların dijital arşivlerinin oluşturulması, kullanıcıların bilgileri bağımsız olarak doğrulayabilmelerini sağlayacaktır. Tarihî anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda kaynaklara doğrudan erişim, manipülasyonla mücadelede en etkili araçtır.

- Tarih ile günümüzü birbirine bağlayan anlatılara özel dikkat gösterilmelidir. İkinci Dünya Savaşı ile Ukrayna'daki güncel savaş arasındaki analogileri sistematik olarak ortadan kaldırmak, hukuki, ahlaki ve tarihsel bağlamdaki farklılıkları göstermek yerinde olacaktır. “Denazifikasyon” karşılaştırmaları, onların propaganda işlevlerini ortaya çıkararak ifşa edilmelidir.

- Tarihî dezenformasyonla etkili mücadele politikası, devlet kurumları, medya ve bilim merkezleri arasında kalıcı bir işbirliği gerektirir. Tarih bir etki aracı olarak kullanıldığında bir silaha dönüşür – bu nedenle ona karşı savunma da sistemli, uzun vadeli ve sektörler arası bir nitelik taşımalıdır.
